

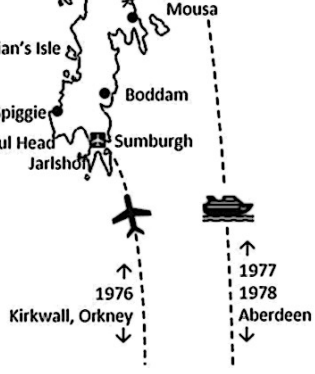
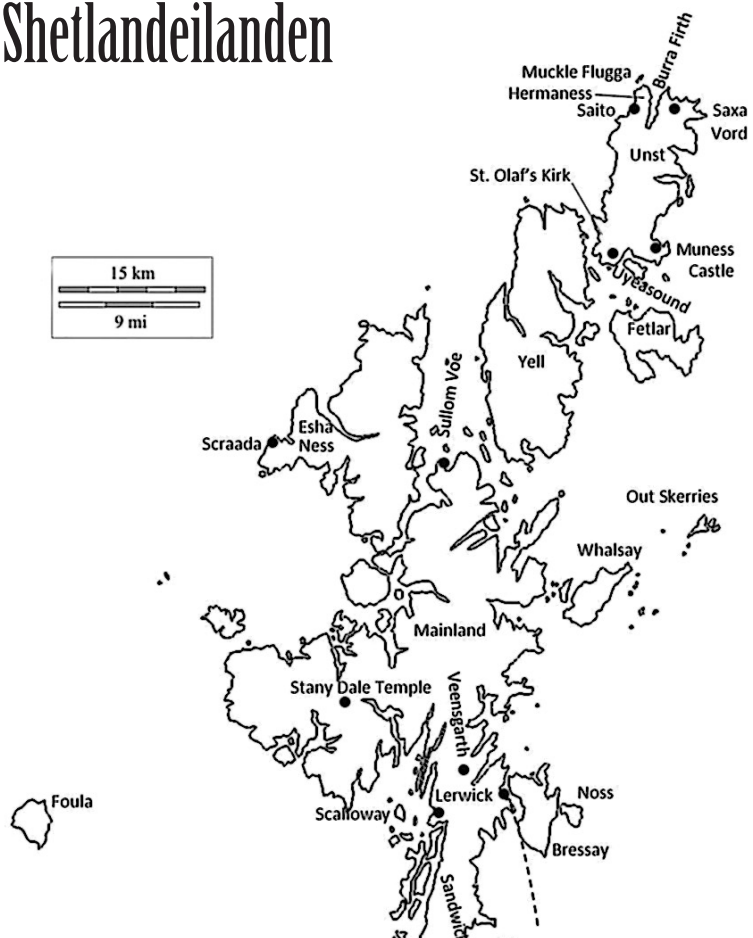
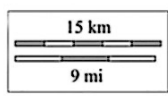
JAN BOMMERSON

DE ONTDEKKING VAN SHETLAND

'Er is daar helemaal niks'

uitgeverij SYLFAEN

Shetlandeilanden

Vooraf

In 1976, '77 en '78 heb ik reizen gemaakt naar de Shetlandeilanden. Ik ben er in 1976 tien dagen geweest na een lange liftreis van een dikke duizend kilometer. In 1977 en 1978 was ik telkens een maand op de eilanden. Ik schrijf over de plaatsen op Shetland waar ik geweest ben, over de mensen die ik heb ontmoet. En ik schrijf over die lange eerste liftreis naar Shetland door Engeland en Schotland via de Orkney-eilanden in 1976.

Mijn geheugen is een belangrijke bron. De foto's die ik maakte en de aantekeningen die ik onregelmatig, inconsequent, onvolledig – maar soms extreem gedetailleerd – in kleine notitieboekjes opschreef, vulden mijn geheugen aan en corrigeerden het af en toe. Ze hebben geholpen de reizen enigszins te reconstrueren.

Jan Bommerson,

oktober 2016 - mei 2017

Ring of Brodgar, Orkney

Standing stones of Stenness, Orkney

Ring of Brodgar, Orkney

Unst

HOE EEN SCHOEN VERDWEEN

In het noordwesten van Unst, het noordelijkste bewoonde eiland van Shetland, ligt het natuurreservaat Hermaness. Het is een gebied van vijf bij ruim twee kilometer. Aan de oostkant ligt het langs een diepe inham, de Burra Firth. Aan de zuidkant loopt het ongemerkt over in de rest van Unst. De ruige Noord-Atlantische westkust is het meest interessante deel van het gebied. Er zijn hoge rotsen, kliffen, kolonies van zeevogels. De noordelijkste punt geeft uitzicht op Muckle Flugga, het noordelijkste eilandje van het Verenigd Koninkrijk. Er staat een vuurtoren op, die al enige jaren automatisch functioneert en niet meer permanent bemand is. Vanaf de kust van Unst is het eilandje duidelijk te zien.

Voor het gemak heb ik in Lerwick bij Bolt's Car Hire een auto gehuurd, een Triumph Toledo. Triumph staat bekend om zijn sportieve auto's en motoren. De Toledo is een tamelijk gewone gezinsauto, maar hij rijdt verrassend pittig over de Shetlandse kronkelende wegen.

Er zijn geen campings op Unst, laat staan in Hermaness. Ik heb mijn tent opgezet langs een stroompje helder water, een eindje van de weg, omdat ik niet in het volle zicht wil staan kamperen. De weg, niet breder dan een meter of drie, houdt hier op. Doorgaand verkeer is er niet. Ook de auto probeer ik buiten beeld te plaatsen, maar ik moet oppassen dat ik hem niet zo parkeer dat hij langzaam in het moerassige gebied wegzakt en dat ik er niet zonder hulp mee weg kom.

Ik maak, als het regent, een paar ritjes over het eiland met mijn Toledo, maar de meeste tijd ben ik aan het rondstruinen door de heide en de moerassen van Hermaness. Ik heb een topografische kaart van het gebied (1:50.000), waarmee ik me aardig kan oriënteren. Vroeger had je de vermaarde *one-inch-to-the-mile-maps*, maar het Verenigd Koninkrijk is decimaal

geworden. Op mijn kaart staat slechts één pad aangegeven door het onbewoonde gebied. Daar trek ik me niks van aan. Als je een beetje uit je doppen kijkt, kun je hier overal lopen.

Vlakbij mijn tent stroomt een beekje, de Milldale burn. Je bent er met een stap overheen. Als je niet goed oplet, zie je het niet eens. Toch stroomt het dag en nacht rustig kabbelend door. Stroomopwaarts zijn geen vervuilende fabrieken of landbouwgif strooiende boeren. Het water is gefilterd door dikke lagen eeuwenoude turf, dus glashelder en bovendien steenkoud. 's Morgens poets ik mijn tanden ermee en fris ik mijn gezicht er mee op. En ik schep er water uit voor mijn kop Bovril. Voor ik het drink, kook ik het wel. Je weet nooit wat voor onzichtbaar onheil zich in zo'n heldere beker water verscholen houdt.

Het pad leidt naar de top van Hermaness Hill, een bult van tweehonderd meter hoog, en dan verder naar de noordpunt van het eiland. De wandeling vereist wel de oversteek van de Burn of Winnaswarta Dale. Een stroompje van niks. Maar wat een prachtige naam! Vanaf de top van de heuvel heb ik een fantastisch uitzicht over het hele reservaat. Bijna rondom is zee. Een eindje naar het noorden, in de diepte, ligt Muckle Flugga. Het water stuift hoog op rond de rotsen van het eilandje. Hoe daar ooit mensen aan land zijn gegaan, en op die klomp rotsen een vuurtoren hebben kunnen bouwen, is me een raadsel.

Naar het oosten is, aan de overkant van de Burra Firth, een radarpost van de RAF zichtbaar. Er is een militaire basis, met een grote bolvormige radarinstallatie in de laaghangende bewolking bovenop de heuvel die Saxa Vord heet. Het is een nogo-area voor de normale toerist.

Ook hier zijn, net als op Mousa, grote jagers. Als ik op een middag door de heide loop, zet een stelletje de aanval in. Ze moeten hier een nest hebben en ze vinden duidelijk dat ik veel te dichtbij ben. Uit de bewegingen van de vogels kan ik niet afleiden waar het nest zit. Ik besluit een richting te kiezen en in een rechte lijn die kant uit te lopen. Het gaat niet goed. De vogels vallen me heviger dan ooit aan. Dan zie ik waarom. Vlak voor mijn voeten ligt een jong exemplaar op een minimaal nest in de heide. Er steken al wat echte veren voorzichtig door het

dons naar buiten. Het jong kan nog niet vliegen en het heeft alle hulp van zijn ouders nodig als het belaagd wordt.

Ik buk me snel, stel de camera in en maak een foto. De grote jagers vinden het niet leuk. Ik voel de luchtstroom door mijn haren als ze, telkens opnieuw, met z'n tweeën, om de beurt duikvluchten naar mijn hoofd maken. Ik moet hier weg. Nu. Ik loop met een stevig tempo in dezelfde richting, in dezelfde rechte lijn als daarnet, weg van het jong. Ik hoop dat ik de grote vogels zodoende duidelijk maak dat ik wegga en nooit weer terugkom, en dat ik geen bedreiging meer ben voor hun nageslacht. Het werkt. De jagers doen nog een paar aanvallen, maar minder hevig en met weinig overtuiging.

Toch word ik gestraft voor mijn overtreding. Door de haast waarmee ik me verwijder van de jonge grote jager kijk ik niet goed uit waar ik loop. Ik kom in een moeras terecht. De grond wordt nat en natter. De plassen worden dieper. Mijn linkervoet verdwijnt onverwachts in zijn geheel in een diep gat vol zwart moeraswater. Ik verlies bijna mijn evenwicht. Als ik mijn been optrek voor de volgende stap, voel ik dat mijn voet omhoogkomt uit het moeras. Dat wel. Maar mijn schoen heeft zich vastgezogen in de donkere derrie. Mijn voet komt uit het water, met een kletsnatte half uitgetrokken sok. De schoen blijft achter onder de oppervlakte.

Honderd gedachten kolken rond in mijn arme hoofd. Ik ben een schoen kwijt. Ik heb hier één paar schoenen. Hoe kom ik op Shetland aan nieuwe schoenen, in mijn maat achtenveertig? Waar is mijn schoen, in welk gat ligt hij? Kan ik hem terugkrijgen? Dan moet ik op mijn knieën en wordt mijn broek ook kletsnat. Ik probeer de paniek te onderdrukken en rustig na te denken. Dat mijn broek nat wordt, is natuurlijk niet erg. Vervelend, maar een missende schoen is erger. Ik trek mijn windjack uit, leg het op een plek die er een beetje droog uitziet en stroop mijn linkermouw op. Ik laat me op mijn knieën zakken en steek mijn arm in het gat waar ik mijn voet zojuist uit omhoog getrokken heb. Het gat is diep en mijn arm steekt tot voorbij de elleboog in het donkere water. Ik voel van alles, planten, wortels van planten, en dan de rand van een schoen. Mijn schoen!

Ik heb hem. Ik trek hem omhoog en houd hem op de kop, zodat het zwarte modderige water eruit stroomt. Ik sta op en begin te lopen, nauwkeurig kijkend waar ik mijn voeten neerzet. Als ik uit het moeras ben, ga ik op een grote steen zitten. Nadenken, de schade opnemen. Eigenlijk is het niet zo erg. Mijn broek is kletsnat, mijn schoen is kletsnat, maar onbeschadigd. Het zal wat tijd kosten voor hij weer droog is. Als dat het enige probleem is, overleef ik het wel. Omdat ik nog lang niet bij de tent ben, besluit ik de geplaagde schoen aan te trekken. Door dit gebied lopen met alleen een droge schoen rechts en een natte sok links is niet verstandig.

Het duurt nog dagen voor mijn schoen weer droog en soepel is. Elke ochtend is hij wat verder opgedroogd. Het klimaat is hier koud en vochtig, dus het gaat niet snel. 's Morgens is de schoen steeds heel stug en hard. In de loop van de dag wordt hij door mijn lichaamswarmte weer soepel. Dat herhaalt zich nog een paar dagen, tot hij echt droog is. Dankzij die vochtige schoen loop ik lang met een klamme linkersok en een heel koude linkervoet rond.

ALBERT

Hoewel je in de binnenlanden van Hermaness dus veel avonturen kunt beleven, is de kust het meest interessante gebied. De rotsen zijn hoog en vaak onbegaanbaar, de zee is woest. Het water kolkt onafgebroken met veel geweld rond de rotsen, spat en stuift omhoog tot op de rand van het eiland waar ik me veilig waan. Net als op Mousa en bij Scraada sta ik soms plotseling voor een afgrond zonder hekken of prikkeldraad, met de zee diep onder me. Het gras is opvallend kort – gemillimeterd door de schapen, die hier overal rondlopen.

Altijd is er het geraas van de zee, gecombineerd met het krijzen van de tienduizenden vogels die hier nestelen. Spectaculair zijn de kolonies jan-van-genten. Ze zitten op smalle richeltjes op verticale rotswanden, met hun jongen. De jongen zijn kleine pluizebollen, de volwassen exemplaren vliegen af en toe uit om voedsel te halen. Ze maken een onophoudelijk kabaal. Hier en

daar vind ik een goeie plek om over de rand van een klif foto's te maken van de prachtige hoofdzakelijk witte beesten.

Ze zijn behoorlijk groot, groter dan meeuwen, hebben een gelige kop, zwarte vleugelpunten en opvallend heldere lichtblauwe ogen, waarmee ze streng de wereld in kijken. De jonge vogels van vorig jaar zijn nog vrijwel helemaal bruin, met wat wit er tussendoor. Elk jaar krijgen ze meer witte veren, op de vleugelpunten na. Zo kan ik heel aardig hun leeftijden inschatten. Als ze vissen, duiken ze van grote hoogte de zee in, waarbij ze vlak boven het wateroppervlak de vleugels samenvouwen en als een gestroomlijnde torpedo vrijwel verticaal het water in gaan. Het spat nauwelijks.

Er is iets bijzonders aan de hand. Er huist een vreemde gast op Shetland: Albert. De albatros. Hij verscheen een paar jaar geleden, wat raar is, want albatrossen zitten alleen op het zuidelijk halfrond. Albert is erg uit koers geraakt. Ik had gehoord dat hij op de rotsen bij Saito zat, tussen de *gannets*, de jan-van-genten. Het is een van de eerste plekken waar ik naartoe loop. Saito staat op mijn topografische kaart. Ik oriënteer me op de hellingen, de smalle stroompjes en de kustlijn.

Werkelijk duizenden jan-van-genten zitten tegen de rotswand. Het is moeilijk schatten, maar ik denk dat deze rots zeker veertig, vijftig meter hoog is. Ik ga op mijn buik in het gras liggen, met mijn hoofd over de rand, zodat ik een goed zicht heb op de wand die haaks staat op de rots waar ik bovenop lig. De jan-van-genten zien er allemaal hetzelfde uit. Het is een ontmoedigend schouwspel. Waar is Albert? Ik stuur mijn blik systematisch op verschillende hoogtes van links naar rechts langs de volle breedte van de rotswand. Allemaal *gannets*. Duizenden. Ik hoorde dat er weinig verschil is tussen de *gannets* en de albatros. Albert is alleen nog een stukje groter dan de jan-van-genten, en hij heeft een zwarte rug en vleugels. Een hopeloze opgave hem tussen dit gannetgeweld te spotten.

Dan denk ik dat ik hem zie. Omringd door de jan-van-genten met hun gelige koppen zit daar een vogel die je gemakkelijk zou kunnen aanzien voor een mantelmeeuw of een bijna volwassen, jonge jan-van-gent. Alleen, deze is veel groter. Hij heeft een

zwarte rug. Hoe langer ik kijk, hoe duidelijker het wordt. Dat is Albert. Gevonden! De *gannets* om hem heen zijn onafgebroken bezig. Ze vliegen weg, landen, zijn aan het scharrelen in hun zogenaamde nesten en houden hun jongen weg van de gapende afgrond. Albert zit onbewogen op zijn richeltje. Hoe lang ik de eerste dag ook wacht en hem in de gaten houd, hij blijft zitten. Af en toe draait hij zijn kop om ergens anders naar te kijken.

Ik hoorde van een van de jongens in *the cottage* in Veensgarth dat Albert ongeveer een keer per week uitvliegt om te vissen. Ik hoop dat ik dat nog een keertje meemaak. Elke dag tijdens mijn verblijf op Hermaness ga ik minstens een keer kijken bij de rotswand van Saito. Elke keer als ik me voorzichtig over de rand van de afgrond buig, mijn ogen alvast gericht op de richel waar Albert woont, zie ik hem zitten. Een vliegende albatros moet een geweldig gezicht zijn. Hij heeft de grootste vleugelwijdte van alle vogels hier, rond de twee meter. Ik mag het niet meemaken. Ik heb hem nooit zien vliegen. Jammer.

Ik loop na een van mijn dagelijkse Albert-expedities naar het noorden, en ik wil Hermaness Hill vanaf een andere kant beklimmen. De zon schijnt, het waait flink en het is een graad of vijftien. Kortom: *it's a beautiful day*. Het is hier nooit druk, meestal is hier geen mens, en nu zie ik er twee tegelijk. Een ouder echtpaar. Ongetwijfeld Brits. Een grote brede man met een veel kleinere, schriële vrouw. Beide gekleed op Shetlandse omstandigheden. Veel tweed, gloednieuwe dure lederen laarzen aan de voeten en een landelijke hoed op het hoofd. Ze zien er uit als mensen die een dagje Hermaness doen, niet als kampeerders die van plan zijn hier een paar weken te blijven. Ze lopen me tegemoet. Ik vind het best. Het is altijd leuk om een praatje te maken, en als ze daar geen zin in hebben, ook goed.

Als onze paden elkaar kruisen, stoppen ze. Ik stop ook. 'Excuse me,' zegt de man, 'Are you the warden?' Grappig dat hij dat denkt. Ik zie er niet heel vogelwachter-achtig uit, vind ik zelf. In mijn door het langdurige verblijf in de wilde natuur getekende vrijetijdskleding en met mijn camera met grote telelens voor mijn buik zie ik er waarschijnlijk wel enigszins natuurvorserig uit. Ik zeg dat ik de *warden* niet ben en dat hier

ook helemaal geen warden is. Nooit gezien tenminste. Nou, dat is dan jammer, stelt de man vast en hij wil weer doorlopen. Ik vraag of ik ze misschien kan helpen, want ik ken het gebied inmiddels als mijn broekzak. Nou, ze hadden gehoord dat hier een albatros was en of ik misschien weet waar die zit, maar dat zal wel niet. Tot hun verrassing vertel ik ze dat ik er net vandaan kom. Zit hij er echt? Ja, hij zit er echt. En jij weet waar? Ja, ik weet waar. Zal ik anders even met jullie meelopen en hem aanwijzen? Dat slaan ze niet af, als het niet te veel moeite is. Ze blijven altijd uiterst beleefd, die Engelsen.

Het stel en ik raken uitgebreid aan de praat. Ze hadden mijn tentje zien staan. Dat was ik dus. En hoe lang ik hier al was, en dat zij in een hotel in Lerwick zitten en dat ze elke dag een excursie maken, vogels, overblijfselen uit de steentijd, middeleeuwse kastelen, ze willen alles zien en alles is prachtig. Ik kan het alleen maar met ze eens zijn. Bij het klif van Saito krijg ik ze niet zo ver dat ze op hun buik op de rand gaan liggen om rustig te kunnen kijken. Dat durven ze niet. Al dat kostbare tweed gaat eraan, natuurlijk. Het geeft niet. Ik kan het opgetogen echtpaar Albert aanwijzen.

Ze hebben een heel goeie verrekijker bij zich. Ik niet. Ik heb geen verrekijker meegenomen. Ik heb niet eens een verrekijker. Een beetje raar voor iemand die de vogelkenner loopt uit te hangen op Shetland. Ik kan Albert alleen dichterbij halen door hem te bekijken door mijn camera met de telelens erop geschroefd. Ik mag ook door de dure verrekijker kijken. Geweldig! Met een echte kijker is het zicht op de bijzondere vogel spectaculair. Ik kijk hem recht in de neusgaten. Haarscherp beeld. Het echtpaar is me eeuwig dankbaar. Ze zouden graag afspreken me nog een keer te ontmoeten in Lerwick voor een *pint*, maar ze zijn hier niet lang meer en ik ben voorlopig nog niet in Lerwick terug.

PAPEGAAIDUIKERS

Mijn grootste vrienden hier zijn de papegaaiduikers. Ze zitten met duizenden in grote kolonies tegen de rotswanden bij de overgang van de verticale rotswand naar de platte bovenkant

van het eiland. Het zijn vriendelijke zwart met witte clown-achtige diertjes die geen vlieg kwaad lijken te doen. Met hun oranje pootjes met oranje zwemvliezen, snavels in bijna alle kleuren van de regenboog scharrelen ze over de rotsen en door het gras, verdwijnen in zelf gegraven holen of duiken kant-en-klare konijnenholen in om hun jongen te verzorgen. Die jongen krijg ik niet te zien, die houden ze zorgvuldig uit het zicht.

Ik lig hier soms urenlang op de rand van het eiland om de vogeltjes te bekijken. Op den duur weet ik de vliegroutes en weet ik in welke holen jongen zitten. Dat is helemaal duidelijk omdat de vogeltjes met hun grote malle snavel vol visjes het hol in duiken. Die visjes hangen als natte was over de ondersnavel en door die goed naar boven te drukken, zitten ze klemvast. Ze blijven niet lang in het hol. Als ze naar buiten komen is de snavel leeg en vliegen ze weer weg. Dan zijn ze niet meer te volgen. Het zijn er gewoonweg te veel. Ze duiken onder in de zwerm.

Mijn aanwezigheid zorgt eerst voor onrust in de kolonie. De vogels vliegen weg, komen terug, maar durven hun hol niet in, of durven hun hol niet uit. Dan blijven ze met bange gezichtjes in de opening zitten, de kopjes half naar buiten. Als ik lang genoeg min of meer bewegingloos blijf liggen en alleen af en toe wat aan mijn camera morrel, zonder onverwachte bewegingen, komen de normale patronen terug. De vaste loopjes van en naar het hol en de vliegroutes hernemen de normale dienstregeling.

Het geeft mij de gelegenheid foto's te maken. Ik stel de camera in op een plek waar een van de papegaaiduikers regelmatig langs wandelt. Dan is het een kwestie van geduld en timing. Als ze lopen, zijn het net mannetjes met de handen op de rug die wat aan het kuieren zijn op een rustige zondagmiddag. Door hun felgekleurde snavels hebben ze een buitengewoon vrolijke en onbezorgde uitstraling. Vliegen doen ze met zo'n rap bewegingstempo van de vleugels dat ik me afvraag of ik ze in hun vlucht scherp op de foto kan krijgen. Bovendien liggen de routes in de lucht natuurlijk minder vast dan op land, waar ze steeds dezelfde paadjes volgen. In de lucht volgen ze zelden een rechte lijn. Het is net of ze met die kleine vleugeltjes niet zo goed kunnen sturen.